

STÁT A SPOLEČENSKÉ ORGANIZACE V SSSR
ГОСУДАРСТВО И ОБЩЕСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В СССР
DER STAAT UND DIE GESELLSCHAFTLICHEN ORGANISATIONEN IN DER
UdSSR

FRANTIŠEK ŠAMALÍK

Dynamika rozvoje socialistické společnosti se neprojevuje jen významnými úspěchy v oblasti ekonomiky, techniky a vědy, tak průkaznými, že o nich není ve světě žádné pochybnosti, ale zahrnuje i jiné oblasti: táž dynamika, týž pohyb od nižších stupňů k vyšším jsou výrazně zřetelné i v rozvoji socialistické demokracie. Právě tato skutečnost potvrzuje pravdivost leninské teze, že socialistická demokracie je nejvyšším typem demokracie vůbec, že buržoazní demokracie jí byla historicky překonána. Obraz rozvoje demokracie v kterékoliv kapitalistické zemi ukazuje společné tendence, v nichž se zračí snaha omezit, oklestit, zrušit klasické buržoazně demokratické záruky a instituce. Nejpersvědčivějším důkazem pro toto tvrzení je skutečnost, že přímý protipól buržoasie, dělnická třída, vystupuje v současném období jako hlavní představitel demokratických snah proti těm reakčním monopolistickým špičkám, jež se snaží vnutit lidu svých zemí antidemokratické a antilidové metody v řízení vlastní země i v utváření mezinárodních vztahů.¹⁾

V těchto podmínkách je i oblast demokracie — vedle ekonomiky a úspěchů v růstu životní úrovně lidu — výrazným svědectvím převahy socialistické společenské soustavy.

¹⁾ Srov. „Výzva komunistických stran kapitalistických zemí ke všem pracujícím, ke všem demokratům“ z listopadu 1959. Říká se v ní, že „komunisté prosazují všeobecnou demokratickou veřejného života“ a současně se ukazují společné požadavky: rozšiřovat pravomoc místních, oblastních a národních volených orgánů na úkor výkonné moci; bojovat proti nespravedlivým volebním zákonům tak, aby zvolené orgány správně odrážely poměr politických sil v každé zemi apod. (Otázky míru a socialismu, č. 1, 1960. K téže otázce viz A. Běljakov, F. Burlackij, Leninská teorie socialistické revoluce a současnost, Kommunist č. 13, 1960). Skutečnost, že právě dělnická třída hájí principy *buržoazního* demokratismu (i když nezůstává pouze v jeho rámci) *proti* monopolistické *buržoazii* je dějinným důkazem ohraničenosti buržoazního systému: logikou svého vývoje spěje k *popření* demokracie, jeho trvání je podmiňováno zesilováním reakce.

Sotva se najde přesvědčivější ukazatel reálnosti demokracie než je účast lidu na řízení státních i hospodářských záležitostí. Pro socialistické země je typické, že rozsah této účasti, rozsah oprávnění lidu a jeho organizací aktivně se podílet na těchto záležitostech se trvale prohlubuje i rozšiřuje. Konkrétní cesty, jimiž je v Sovětském svazu účast lidu prohlubována, mluví přesvědčivě o tom, že socialistický stát není naprosto výhradním nositelem společenské aktivity, že socialistická společnost využívá všech společenských organizací a sil, jež mohou přispět k výstavbě komunistické společnosti. Ukáže nám to stručný přehled těch oprávnění, jež byla v posledních letech společenským organizacím v SSSR dána.

1. Výjimečný význam mají odbory — nejmasovější organizace pracujících, jež sdružuje kolem 53 miliónů dělníků a zaměstnanců. Po XX. sjezdu KSSS, který zaujal kritické stanovisko k dosavadní práci odborů,²⁾ se jejich význam ve společenském a hospodářském životě SSSR podstatně zvýšil. Základem pro toto zvýšené postavení odborů v socialistické společnosti bylo usnesení ÚV KSSS „O práci odborů SSSR“ ze 17. prosince 1957.³⁾ Ukázalo, že v socialistickém státě řídí pracující továrny atd., jež jsou všelidovým vlastnictvím, především prostřednictvím sovětů, avšak současně zdůraznilo, že velikou úlohu v organizování účasti pracujících na řízení výroby mají odbory, jejichž prostřednictvím dělnická třída kontroluje činnost hospodářských vedoucích, kteří řídí výrobu na základě zásady jediného odpovědného vedoucího. V tomto usnesení byly současně narýsovány hlavní směry práce odborové organizace, jež se staly základem pozdější právní úpravy postavení odborů. Usnesením Rady ministrů a VÚRO z 9. 7. 1958⁴⁾ byly vytvořeny stálé výrobní porady pracující v podnicích, na stavbách, v sovchozech atd. Stálá výrobní porada je jednou ze základních forem široké účasti dělníků a zaměstnanců na řízení výroby. Má právo účastnit se projednávání projektů plánů, otázek

²⁾ Viz referát N. S. Chruščova: „Naším odborářským orgánům... chybí hlavně bojovnost, ... zásadovost a iniciativa při vytyčování... životně důležitých otázek při opatřeních ke zvyšování produktivity práce nebo... v otázkách mezd, výstavby obytných budov, uspokojování denních potřeb dělníků a zaměstnanců... kolektivní smlouvy... se... stále neplní a odbory k tomu mlčí, jako by všechno bylo v pořádku. Vůbec je třeba říci, že se odbory přestaly přít s hospodářskými pracovníky, že mezi nimi zavládl klid a mír. V zájmu věci je však třeba nebát se někdy tyto vztahy zkazit, někdy je užitečné se i pořádně pohádat.“ (XX. sjezd KSSS, Nová mysl, zvláštní číslo 1956, str. 69).

³⁾ Spravočnik partijnogo rabotnika 1959, Moskva 1959, str. 140—153.

⁴⁾ „Ob utvěrdžěniiji položenija o postojanno-dějstvujščem proizvodstvennom sovščaniji na promyšlennom predprijatiji, strojke, v sovchoze, MTS i RTS,“ tamtéž str. 700—703. Podle údajů V. V. Grišina bylo do stálých výrobních porad zvoleno asi 7 miliónů dělníků a zaměstnanců (viz XXI. mimořádný sjezd KSSS, Nová mysl 1959, zvláštní číslo, str. 284)

organizace výroby, plánů TOO, průmyslové a bytové výstavby, navrhovat zdokonalení vnitrozávodního řízení, opatření k ochraně a bezpečnosti práce atd. K projednáváním otázkám přijímají výrobní porady usnesení — v souladu s platným zákonodárstvím a stanovenými plány podniku atd. Správa podniku je povinna všestranně pomáhat v úspěšné práci stálých výrobních porad, odstraňovat nedostatky v činnosti podniku, na něž je poukázáno, musí reagovat na návrhy k posílení kádrově zaostalých úseků atd. Je současně povinna seznamovat členy stálých výrobních porad s faktickým stavem věcí na podniku, poskytovat jim nutné informační materiály apod. Stálá výrobní rada pracuje pod vedením odborového orgánu a je povinna nejméně jednou za půl roku podat zprávu o své činnosti plenární schůzi dělníků a zaměstnanců podniku, přičemž kolektiv, jenž zvolil členy stálé výrobní rady, má právo předčasně je odvolat a nahradit jinými.

Dalším významným dokumentem je výnos presidia NS SSSR z 15. 8. 1958, kterým bylo schváleno usnesení VÚRO „O právech podnikového, závodního a místního výboru odborů“.⁵⁾ Podle něho jsou odborové výbory představiteli kolektivu dělníků a zaměstnanců ve všech otázkách práce, životních podmínek a kultury s právy právnické osoby. Podle tohoto výnosu jsou usnesení vedení podniku v mzdových otázkách, zavádění nových norem, prémiování, povolování přesčasové práce, propouštění, přidělování bytů atd. bez souhlasu odborového orgánu neplatná. V nutných případech mají odborové orgány právo žádat vyšší státní orgány o potrestání nebo zbavení funkcí vedoucích pracovníků, kteří neplní povinnosti vyplývající z kolektivní smlouvy, pracují byrokraticky a porušují pracovní zákonodárství. Proto i při ustavení pracovníků na vedoucí funkce je nutno přihlížet k mínění odborového orgánu.⁶⁾

Odbory se široce účastní rozpracování plánů a vyšší hospodářské a státní orgány nemohou plány podniků projednávat bez jejich předběžného projednání na plenárních schůzích nebo ve výrobních poradách. Při radách národního hospodářství jsou vytvořeny technicko-ekonomické rady,⁷⁾ jež mají poradní právo a v nichž mají významnou roli i představitelé stranických, odborových, komsomolských a jiných organizací. VÚRO má právo vyslechnout zprávy rad národního hospodářství, ministerstev i jiných úřadů o otázkách

⁵⁾ Viz Spravočník 1959, tamtéž, str. 707—712. Rozsah těchto oprávnění je v podstatě shodný s právy našich ZV ROH, tak jak byly stanoveny usnesením IV. všeodborového sjezdu v r. 1959.

⁶⁾ Zásada „jedinonačalija“ zůstává, ale je těmito opatřeními nesporně silně modifikována, *ohraničena*: v některých věcech vázaností na souhlas odborového orgánu a zesílením *kontroly*. Rozvíjení účasti pracujících na řízení hospodářství je bez těchto postupných změn v obsahu „jedinonačalija“ vůbec *nepředstavitelné*.

⁷⁾ Viz „Položenije o sověť narodnogo chozjajstva ekonomičeskogo administrativnogo rajona“ (26. 9. 1957). Direktivy KPSS u sovětskogo pravitělstva po chozjajstvennym voprosam 4, Moskva 1958, str. 786.

výroby, práce a zajišťování jiných významných potřeb pracujících.⁸⁾ Tyto kontrolní funkce odborů jsou přirozeným důsledkem jejich poslání — zastupovat a hájit zájmy pracujících. Ne teprve dodatečně, ale už v přípravě těch opatření, jež budou mít vliv na životní postavení pracujících. Proto také usnesení ÚV KSSS „O práci odborů SSSR“ (1957) podtrhuje, že se odborové organizace musí aktivně účastnit posuzování otázek výroby a práce v sovětských a hospodářských orgánech a naopak — plánovací orgány jsou povinny brát v úvahu mínění odborů. I státní výbor pro otázky práce a mezd, zřízený při RM SSSR, je povinen nejdůležitější usnesení přijímat společně s předsednictvem VÚRO.⁹⁾

Od roku 1933, kdy byl zrušen lidový komisariát práce, plní jeho dřívější funkce odbory. Rozpočet sociálního pojištění, který je součástí státního rozpočtu SSSR, je sestavován VÚRO a je také orgány odborů plněn. Vedle toho se rozšiřuje oprávnění odborů v řízení zdravotnictví, sanatorií atd.¹⁰⁾

Významné jsou i kontrolní funkce odborů nad prací obchodu, jídelen apod. Už ve společném usnesení ÚV KSSS a Rady ministrů z 1. 3. 1956 „O opatření k zlepšení činnosti podniků veřejného stravování“ bylo dáno plenná schůzi dělníků a zaměstnanců právo navrhnout odvolání a pohnat k odpovědnosti ty pracovníky podniků veřejného stravování, kteří nedbají potřeb pracujících.¹¹⁾ Podle usnesení předsednictva VÚRO z 11. 7. 1958¹²⁾ byly vytvořeny komise společenské kontroly nad prací obchodu, jídelen atd., jež se tvoří usnesením odborových orgánů a jež pracují v úzkém kontaktu se stálými komisemi sovětů. Tyto 7—21 členné komise ustanovené na 1 rok prověřují správnost rozdělení zboží v obchodech a jídelnách, navrhuji rozšíření sortimentu a zlepšení jakosti zboží, usilují o racionální formy obsluhy obyvatelstva, o zlevnění jídel v podnicích společného stravování apod. Současně se seznamují i s povahou stížností pracujících, prověřují, jak se na tyto stížnosti reaguje apod. Mají právo provádět prověrky, neplánované revize, požadovat od vedoucích podniků vysvětlení příčin zjištěných nedostatků, přijímají stížnosti na nedostatky v obchodní síti apod. Rozpory, jež vzniknou mezi komisí a vedoucími podniků, projednává odborový orgán s vedením obchodu.

⁸⁾ A. I. Lukjanov, B. M. Lazarev, Sovětskoje gosudarstvo i obščestvennyje organizacii, Moskva 1960, str. 64.

⁹⁾ Spravočnik 1959, str. 144.

¹⁰⁾ V roce 1959 činil rozpočet sociálního pojištění 70,2 miliardy rublů, tj. asi 1200 rublů na jednoho dělníka nebo zaměstnance, což je asi 10—12 % jeho roční mzdy. Stát dává odborům k dispozici všechny prostředky, jež podniky odvádějí ve formě příspěvků na pojištění (viz Grišin, Sovětské odbory v období rozvinuté výstavby komunismu, Otázky míru a socialismu 1960, č. 5, str. 15).

¹¹⁾ Sovětský svaz po XX. sjezdu KSSS, Praha 1958, str. 253.

¹²⁾ Položenie o komisiji obščestvennogo kontrolja za rabotoj torga, tresta stolovych, ORSa, prodsnaba; Spravočnik 1959, str. 704—707.

2. Komsomol. Jeho oprávnění a vliv ve společenském životě se také zvyšuje a to, což je typické, především z iniciativy komsomolců samých. Od roku 1956 vytvářeli komsomolci skupiny „lehké kavalérie“, jejichž cílem bylo aktivně pomáhat stranickým orgánům plnit usnesení XX. sjezdu KSSS. Zaměřily se především na odhalování rezerv ve výrobě, na různé nedostatky, na prověřování osudu stížností občanů, na odhalování různých projevů byrokratismu a průtahů, na ochranu společenského pořádku apod.¹³⁾ I komsomol má různá kontrolní oprávnění. Tak v komisi sovětské kontroly jsou vedle představitelů VÚRO i představitelé ÚV VLKSM, v TER při radách národního hospodářství jsou i zástupci komsomolu, stejně jako ve správních komisích při výkonných výborech místních sovětů apod. Významné místo zaujímají komsomolci při ochraně veřejného pořádku. Usnesení ÚV VLKSM z r. 1954 doporučilo zapojit do brigád pro spolupráci s milicí na základě dobrovolnosti 300.000 členů komsomolu.¹⁴⁾ Z iniciativy mládeže vznikla i tak účinná forma boje s narušováním pravidel chování, jako jsou dobrovolné lidové družiny k ochraně společenského pořádku.

3. Kolchozy. V oblasti zemědělství došlo v Sovětském svazu v posledních letech k neobyčejně významným změnám. Tyto změny, diktované ekonomickými potřebami, nesly s sebou současně i významné zásahy do vnitrodružstevního života. Ekonomicky neodůvodněná státní reglementace byla zrušena a byla rozšířena oprávnění družstevních kolektivů. Změny v plánování zemědělství i předání strojové techniky kolchozům přirozeně nezrušily státní řízení¹⁵⁾ kolchozů, neboť sledovaly jejich efektivnější řízení. Proto tyto změny znamenaly i další rozvoj kolchozní demokracie. Už ve společném usnesení ÚV KSSS a RM SSSR z 6. 3. 1956 „O stanovách zemědělského artělu a dalším rozvoji iniciativy kolchozníků v organizaci kolchozní výroby a řízení artělu“¹⁶⁾ je tato podstata zdůrazněna. Upozorňuje, že v řadě kolchozů dochází

¹³⁾ Lukjanov, cit. práce str. 117—118.

¹⁴⁾ Lukjanov, str. 127.

¹⁵⁾ I. V. Pavlov: O právních formách státního vedení kolchozů v SSSR v současné době, Právník 1959, č. 8, str. 713: „Bylo by nesprávné domnívat se, že náš stát, jenž poskytl kolchozům taková široká demokratická práva, upustil od jejich vedení.“ Jde zde ovšem o něco jiného: zúžení sféry státního řízení je předpokladem *efektivnějšího* řízení, tedy předpokladem jeho *zestlení*. Toto zúžení znamená současně *rozšíření* oprávnění kolchozů, jejich práv, samostatnosti atd. Jde tedy o „oslabení“, zúžení *státního* řízení kolchozů, nikoli však o oslabení řízení kolchozů *vůbec*: to se naopak zkvalitňuje, neboť je kladen důraz na samé kolchozy. Tak se rozvíjením socialistické demokracie proměňuje daný rozsah oprávnění ve prospěch nižších orgánů, společenských organizací a občanů, aniž je tím řízení společenských a hospodářských problémů oslabeno.

¹⁶⁾ Sovětský svaz po XX. sjezdu KSSS, str. 157—163. ÚV KSSS a RM SSSR v tomto usnesení doporučují kolchozům, aby s přihlédnutím k hlavnímu úkolu zajištění rychlého rozvoje zemědělství „...samy doplňovaly a měnily jednotlivé články zemědělského artělu, majíce na zřeteli místní konkrétní podmínky kolchozu“.

k případům porušování kolchozní demokracie, že četní pracovníci zapomínají, že zemědělský artěl je kolektivní hospodářství dobrovolně sdružených rolníků a že jeho činnost řídí sami členové družstva podle zákonů sovětské moci, v zájmu státu a kolchozníků.

Kolchozy jsou ovšem specifickou organizací. Jsou především výrobně hospodářskou jednotkou, jež má významné místo v celém národním hospodářství, kde je třeba sladit zájmy průmyslu a zemědělství a kde je tedy nutný centrální vliv. Kolchozy jsou dnes plně decentralizovány. Jednotlivé kolchozní jednotky nemají vlastní organizační nadstavbu, ale jsou přímo řízeny státními orgány. Proto také probíhá rozvoj demokratizace jejich řízení svéráznými cestami: jak tím, že se zvýšila jejich samostatnost v řízení a plánování zemědělské výroby, tak i tím, že strojová technika, jež byla dříve pokládána za nevyhnutelný nástroj státního vlivu na zemědělství,¹⁷⁾ byla předána kolchozům samým. Tyto změny přirozeně kladou nové požadavky na řízení. Usnesení ÚV KSSS a RM SSSR z 18. 4. 1958 „O dalším rozvoji kolchozního zřízení a reorganizaci STS“¹⁸⁾ předpokládá nutnost změnit strukturu výkonných orgánů okresních sovětů, vytvoření okresních zemědělských inspekci a výrobně technických rad při okresních výkonných výborech. Bezprostřední státní vedení kolchozů tím bylo převedeno na místní orgány státní moci a správy. Tím se i toto státní řízení přiblížilo kolchozníkům prostřednictvím okresních a vesnických sovětů, v nichž pracují jako poslanci nebo členové stálých komisí apod.

V současné době se také projednává otázka rozšíření práv vesnických sovětů.¹⁹⁾ Předpokládá se, že by jim byla předána oprávnění, jež mají dosud výkonné výbory okresních sovětů, včetně řízení kolchozů.

Vedle toho se rýsuje i jiná cesta. Do roku 1932 měly kolchozy svoji vlastní organizační nadstavbu až po kolchozní ústředí SSSR, jež řídilo kolchozy v rozsahu celé země. V r. 1932 v souvislosti s rozšířením sítě STS bylo bezprostřední řízení kolchozů převedeno z kolchozních svazů, jež byly zrušeny, na lidové komisariáty zemědělství a jejich místní orgány. Nynější změny v oblasti zemědělství způsobují, že se stále častěji objevují hlasy o nutnosti znovu centralizovat kolchozní systém. Některé kroky v tomto směru už se uskutečnily. V Moldavské SSR byl například v květnu 1959 vytvořen republikánský mezikolchozní sovět, který se zabývá výstavbou, výrobou a těžbou místních stavebních materiálů. V čele tohoto sovětu je republikánské shromáždění zplnomocněných mezikolchozních organizací.²⁰⁾

¹⁷⁾ J. V. Stalin: Ekonomické problémy socialismu v SSSR, Praha 1952, str. 88—9: „... soustředění základních výrobních nástrojů zemědělství v rukou státu... je jediným prostředkem k zajištění vysokého tempa růstu kolchozní výroby.“

¹⁸⁾ Spravočník 1959, str. 293—310. O oprávněních okresní zemědělské inspekce viz citovaný článek I. V. Pavlova.

¹⁹⁾ Lukjanov, str. 90.

²⁰⁾ Viz Lukjanov, str. 90.

Tato druhá, zatím zárodečná cesta, bude nesporně mít výjimečný význam pro další rozvoj a demokratizaci kolchozního systému.²¹⁾

4. Tělovýchova. Do roku 1959 byla podřízena státnímu řízení. Usnesením ÚV KSSS a RM SSSR z 9. 1. 1959 „O řízení fyzkultury a sportu v zemi“²²⁾ byl vytvořen Svaz sportovních společností a organizací SSSR, který pracuje pod vedením stranických orgánů za aktivní účasti odborů a komsomolu, na základě tvůrčí iniciativy a dobrovolnosti sportovců. Od 1. března 1959 byl zrušen výbor pro fyzkulturu a sport při Radě ministrů SSSR, který současně předal všechny své prostředky určené pro rok 1959 orgánům Svazu. (Totéž platilo i pro Rady ministrů svazových republik a krajské, oblastní, městské a okresní výbory fyzkultury a sportu.) Typické v tomto usnesení je zdůraznění, že tato přeměna musí být provázena širokým zapojením veřejnosti do řízení sportu a tělesné výchovy, rozhodným zvýšením úlohy odborů a komsomolu v tomto řízení. Pro každodenní řízení tělesné výchovy a sportu volí Všesvazová konference z představitelů odborů, sportovních společností, armády, sportovců, trenérů atd. ústřední sovět svazu.

Tímto usnesením se stala celá oblast sportovní činnosti věcí iniciativy a dobrovolnosti pracujících a jejich společenských organizací.

5. Soudružské soudy. Soudružské soudy nejsou nějaké novum v sovětské společnosti. Existovaly už delší dobu, avšak z řady důvodů neodpovídal jejich význam danému stupni rozvoje sovětské společnosti.²³⁾ Po řadě opatření, jejichž cílem bylo upevnit principy socialistické zákonnosti,²⁴⁾ bylo uznáno za nutné přenést celou řadu případů, jež dříve přicházely před soudy, do pravomoci soudružských soudů. V roce 1959 byl uveřejněn návrh vzorového řádu soudružských soudů,²⁵⁾ který charakterizuje soudružské soudy jako volené

²¹⁾ To je možno předpokládat z perspektivy zvyšování úrovně zespolečnění kolchozního družstevního vlastnictví, jak o ní na XXI. sjezdu KSSS mluvil s. Chruščov (Nová mysl 1959, zvláštní číslo, str. 65): „stále více se rozvíjí a nevyhnutelně porostou mezikolchozní výrobní styky a nejrůznější formy spolupráce mezi kolchozy. Společná výstavba elektráren, zavlažovacích kanálů, závodů na zpracování zemědělských produktů, na výrobu stavebních hmot, výstavba silnic vyžaduje, aby se stále soustavněji spojovalo úsilí mnoha kolchozů.“ Tato ekonomická nutnost si asi nevyhnutelně vyžádá odpovídající strukturu nadkolchozních (mezikolchozních) orgánů, jež budou organizovat tyto výrobní styky a spolupráci, přirozeně za pomoci státu. Státní řízení kolchozů by tím bylo ovšem ještě výrazněji modifikováno.

²²⁾ Spravočnik 1959, str. 409—414.

²³⁾ „... v minulých letech vznikl určitý nesoulad mezi objektivními zákony rozvoje socialistické společnosti, jež vyžadují stále důslednější nahrazení donucení přesvědčováním, a faktickým používáním metod přesvědčování, výchovy... Proto nyní mimořádně vzrůstá úloha soudružských soudů.“ (G. Anaškin, N. Babin, Obščestvennost' i ukreplenije socialističeskogo pravoporjadka, Kommunist č. 10, 1960, str. 55.)

²⁴⁾ Srov. např. výnos presidia Nejvyššího sovětu SSSR z 25. 4. 1956 „O zrušení soudní odpovědnosti dělníků a zaměstnanců za svévolné opuštění práce v podnicích a institucích a za absenci bez důležitého důvodu“ (Sovětský svaz po XX. sjezdu KSSS, str. 427—429).

²⁵⁾ Viz Socialistická zákonnost č. 1, 1960, str. 45.

společenské orgány, jejichž cílem je předcházet porušování právních předpisů a vychovávat lidi přesvědčováním a společenským ovlivňováním. Jsou voleny v kolektivech, jež mají nejméně 50 členů. Existují v podnicích, úřadech, na vysokých, středních, odborných školách, v kolchozech atd., přičemž jsou voleny celým kolektivem na 2 roky veřejným hlasováním. Jejich povinností je podávat zprávy o své činnosti plenárním schůzím voličů nejméně jednou do roka. Projednávají případy porušení pracovní kázně, nezákonného použití státního nebo společenského materiálu (nevznikla-li tím státu nebo společenským organizacím značná škoda), případy vyhýbání se práci, neplnění povinností týkajících se výchovy dětí či neposkytnutí pomoci přestárlým rodičům, urážky, rozšiřování lživých smyšlenek, drobnou spekulaci, majetkové spory mezi občany nepřevyšující 500 rublů nebo za souhlasu obou stran i spory nepřevyšující 1.000 rublů atd. Soudružský soud vychází z platného zákonodárství. Může se omezit na veřejné projednání případu nebo použít různých sankcí.²⁶⁾ Prostředky získané z pokut se použijí výhradně na kulturně osvětová opatření.

Není-li rozhodnutí soudružského soudu vykonáno ve stanovené lhůtě, vynucuje se — po přešetření předloženého materiálu a zákonnosti rozhodnutí — lidovým soudem.

Rozhodnutí soudružských soudů platí po dobu 1 roku od dne vynesení, přičemž jsou tyto soudy oprávněny na žádost společenských organizací nebo vedoucího podniku, úřadu, představenstva kolchozu atd., popřípadě i na žádost potrestané osoby zprostit tuto osobu soudružské výstrahy, veřejného pokárání nebo veřejné důtky i před uplynutím této lhůty.

Činnost soudružských soudů v podnicích a úřadech řídí výbory odborových svazů, ostatní pracují pod vedením výkonných výborů místních sovětů.

Podle návrhu zákona o zvýšení úlohy veřejnosti v boji proti porušování sovětské zákonnosti a pravidel socialistického soužití²⁷⁾ je dána i možnost, je-li zde žádost společenských organizací nebo kolektivu pracujících, aby soud, prokuratura, orgány vyšetřování a milice zastavily trestní řízení proti osobám, které se dopustily trestních činů nevelké společenské nebezpečnosti a jež jich upřímně litují, a předaly tyto osoby na záruku k převýchově a nápravě společenským organizacím nebo kolektivům, které o to požádaly. Tato žádost o předání na záruku se přijímá jen na členských schůzích společenských orga-

²⁶⁾ Uložit provinilci, aby se veřejně omluvil; udělit soudružskou výstrahu, veřejné pokárání, veřejnou důtku; uložit pokutu do výše 100 rublů; navrhnout přeložení viníka na méně placenou práci na dobu nejvýše 3 měsíce, navrhnout přeložení na nižší funkci nebo propuštění z práce; navrhnout vystěhování viníka z bytu, není-li možné společné soužití nebo neplatí-li úmyslně nájemné; uložit odčinění vlastní prací způsobené škody nebo nahrazení škody způsobené protiprávními činy do výše 500 rublů.

²⁷⁾ Socialistická zákonnost 1960 č. 1, str. 39.

nizací nebo kolektivitu pracujících.²⁸⁾ Dále tento zákon stanoví právo dohlédacích komisí výkonných výborů místních sovětů, aby na žádost společenských organizací a kolektivitu pracujících nebo z vlastní iniciativy navrhovaly soudu podmíněné propuštění nebo předčasné propuštění nebo změnu neodpykané části trestu trestem mírnějším.

Opravdu humánní opatření je obsaženo v povinnosti výkonných výborů místních sovětů a vedoucích podniků, úřadů a organizací, aby zajistily osobám propuštěným z míst odnětí svobody po odpykání trestu nebo i dříve pracovní zapojení. Společenské organizace mají poskytnout těmto občanům pomoc při získávání pracovních příležitostí a vytváření potřebných životních podmínek.

Kontrola veřejnosti se předpokládá i v tom, že správní komise při výkonných výborech místních sovětů má rozhodovat ve věcech porušení správních předpisů za účasti veřejnosti. Proto mají být do správních komisí začleněni zástupci odborových, komsomolských a jiných společenských organizací.²⁹⁾

6. Dobrovolné lidové družiny jsou výrazným rysem aktivního zájmu společnosti o veřejné otázky. Poprvé vznikly v roce 1958 v řadě velkých leningradských závodů. 2. března 1958 byla tato iniciativa potvrzena usnesením ÚV KSSS a Rady ministrů „O účasti pracujících v ochraně společenského pořádku“.³⁰⁾ Jsou tvořeny na základě dobrovolnosti a výrobně územního principu. Existují na stavbách, v kolchozech, podnicích atd. Pro jejich vedení jsou vytvářeny v hranicích měst a okresů štáby, utvořené z představitelů společenských organizací a velitelů družin. Jejich celkové řízení uskutečňují stranické organizace.

Úkolem těchto družin je ochrana společenského pořádku, potírání chuligánství, především však vysvětlovací práce mezi obyvatelstvem o nutnosti dodržovat pravidla socialistického soužití. Metoda přesvědčování je hlavní metodou práce družin. Pořádek zajišťují patrolováním, stavěním stráží apod.

²⁸⁾ „Otázka předání osob, jež se dopustily nevýznamných trestních činů, na záruku společenským organizacím, vyvstala v naší zemi dávno, nedostala však bohužel zákonodárného vyjádření.“ (Anaškin, Babin, cit. článek str. 57).

²⁹⁾ Z tohoto výkladu je zřejmé, že v této oblasti nejde o rozšíření vlivu státu, o snahu účinněji postihnout méně významné přestupky státem, ale o zúžení sféry státního donucení tím, že se zvyšuje oprávnění společnosti, že sama společnost v těchto případech — stejně jako při narušování socialistické mravnosti a socialistického soužití — je hodnota prostřednictvím soudružských soudů. Na první místo se tak dostává výchovný vliv kolektivu, přesvědčování. Nikoli stát (soudy, prokuratura), ale společnost je zde oprávněna hodnotit a trestat. Může to dělat s větší znalostí konkrétního případu, s větším porozuměním pro všechny okolnosti. Mají před sebou viníka nikoli až po tom, kdy se něčeho dopustil (jak je tomu u soudů), ale trvale: mohou tedy méně trestat a více nesprávné činnosti předcházet. Předcházet ne hrozbou sankce, ale trvalým výchovným vlivem a pozorným přístupem tam, kde jde teprve o zárodečné formy nesprávného chování. Přesto nelze vyloučit případy malicherné reglementace lidí.

³⁰⁾ Pravda z 10. 3. 1959.

Mají právo vyzvat občany, kteří jakýmkoli způsobem ruší pořádek, aby skoncovali s tímto rušením a uposlechli jejich pokynů. V případě nutnosti mohou předvést rušitele do štábu družiny nebo na milici, vesnický sovět a apod. Mají právo, aby o těchto případech podaly zprávy příslušným státním orgánům, soudružským soudům nebo stranickým, odborovým či komsomolským organizacím.³¹⁾

7. Sověty. Sověty jsou vůbec nejmasovější organizací sovětské společnosti, politickým základem sovětského státu. Uvádíme je až na tomto místě z toho důvodu, že se zabýváme především společenskými, tj. nestátními organizacemi. Sověty jsou součástí státního aparátu, orgány státní moci. Přesto však zároveň představují nejvýznamnější formu společenské samosprávy.³²⁾ Jejich velké pravomoci v řízení hospodářské a kulturní výstavby svých oblastí, možnost získat občanstvo k účasti na řízení veřejných záležitostí — neboť kolem sovětů se vytvářejí nejrůznější seskupení občanů, jež jsou bezprostřední školou státní správy — to všechno tvoří ze sovětů jádro budoucí všelidové samosprávy. Proto vedle rozdílů mají i styčné body s ostatními společenskými organizacemi, neboť v procesu odumírání státu se posiluje nejenom postavení společenských organizací, ale hlavně i sovětů. Proto také obecný proces rozvoje socialistické demokracie v Sovětském svazu zahrnuje zvýšenou měrou i sověty. Usnesení ÚV KSSS z 22. ledna 1957³³⁾ věnované práci sovětů zaujímá právě z hlediska tohoto poslání sovětů kritický poměr k některým nedostatkům v jejich práci. Vytyká, že se dostatečně nestarají o životní potřeby pracujících, že nedostatečně využívají svých práv a neřeší otázky hospodářské a kulturní výstavby, neřídí podřízené správní orgány a podniky, že mnohé výkonné výbory sovětů a četní vedoucí správ a odborů výkonných výborů sovětů i vedoucí hospodářských organizací neskládají sovětům účty ze své práce. V mnoha případech se zasedání sovětů omezují na projednání podružných otázek běžného rázu, jejich jednání je formální atd. Usnesení zdůrazňuje, že je třeba skoncovat s takovým nenormálním zjevem, že obyvatelstvo v podstatě neví,

³¹⁾ I v případě dobrolných lidových družin jde tedy o zúžení sféry vlivu státních orgánů. „Cožpak se sovětská společnost nemůže vypořádat s těmi, kdo porušují socialistický právní řád? ... Naše společenské organizace k tomu mají stejné možnosti, prostředky a síly jako orgány milice, soudu a prokuratury. Vývoj spěje k tomu, aby funkce zajišťování veřejného pořádku vykonávaly ... zároveň také společenské organizace“ (N. S. Chruščov, XXI. sjezd KSSS, str. 67). Nelze proto považovat lidové družiny za pomocnou sílu milice (tím se liší od brigád pro spolupráci s milicí): jsou společenskou dobrovolnou organizací, na něž přešly některé státní funkce (Srovnej Anaškin, Babin, cit. článek, str. 54). O jejich významu svědčí tyto údaje: existuje více než 80.000 družin, jež sdružují více než 2,5 miliónů pracujících.

³²⁾ Viz O. Průša, Marxisticko-leninské učení — teoretický základ sovětské ústavy, Praha 1959, str. 372—3.

³³⁾ „O zlepšení činnosti sovětů poslanců pracujících a zlepšení jejich spojení s masami“ (Sovětský svaz po XX. sjezdu KSSS, str. 430—439).

jaké otázky projednávají sověty a jejich výkonné orgány, že se mnohé sověty a jejich výkonné výbory neopírají o široký aktiv pracujících, že mají špatné spojení s obyvatelstvem. Konstatuje, že se nevyužívá práva odvolat poslance, kteří zklamali důvěru voličů, a že je proto třeba co nejdříve vypracovat ustanovení, jež určí způsob odvolávání poslanců nižších sovětů. V usnesení se současně hovoří o tom, že práva sovětů mají být rozšířena především v plánování národního hospodářství krajů, oblastí, měst, okresů a závodů, ve věci výroby a rozdělování výrobků místního a družstevního průmyslu, výstavby silnic, výroby stavebních materiálů a paliv, v řešení finančních a rozpočtových záležitostí atd.

V historii SSSR můžeme najít usnesení periodicky se opakující, jež ukládají stranickým orgánům úkol oživit činnost sovětů. Sama tato skutečnost svědčí o tom, že v průběhu vývoje sovětského státu se vždy nepřihlíželo k těm obrovským možnostem, jež se skrývají v sovětech jako v mocenských lidových orgánech. Hlavní příčina toho, proč se tato opakující usnesení mýjela účinkem, spočívala v tom, že současně probíhal opačný proces, tj. soustřeďování řízení v centru, čímž se postavení a význam místních sovětů ohraničoval.³⁴⁾ Teprve po XX. sjezdu KSSS, kdy totéž usnesení je současně provázáno všestranným přesunem oprávnění na nižší články správy a řízení, má toto usnesení reálný obsah. Žádné z těch oprávnění, na něž jsme upozornili u jiných společenských organizací, nelze chápat odtrženě od práce sovětů: všechny spolu úzce souvisí, takže přesun oprávnění na společenské organizace už sám sebou znamená i růst oprávnění místních sovětů.³⁵⁾ Spolu s tím byl rozšířen i počet poslanců místních sovětů.

Tyto nové podmínky vyvolávají i nové formy jejich práce. Objevují se takové formy spojení sovětů s obyvatelstvem, jako je například to, že sověty nebo jejich výkonné výbory zasedají přímo v kolchozech, sovchozech a v podnicích, že zprávy obyvatelstvu o činnosti podávají nejen poslanci, ale i výkon-

³⁴⁾ Srov. V. A. Vlasov, Sovětskij gosudarstvennyj apparat, Moskva 1951, str. 231—232: „Objeví se „teoretici“, kteří se pokoušeli s poukazem na socsovměstitelstvo (souběžné konání pracovní a veřejné povinnosti) dokázat nutnost zmenšení placeného státního aparátu na základě rozšíření socsovměstitelstva. Některé státní instituce se daly touto cestou, což brzy vedlo k oslabení práce, neboť socsovměstitelé, i když měli odpovídající práva, nemohli je fakticky uskutečňovat, nemohli v aparátu systematicky pracovat atd.“ Taková stanoviska, jež chápou rozšíření „laického“ prvku v práci státního aparátu jako jeho oslabení, vedou přirozeně jak k nadměrnému růstu aparátu, tak k snížení úlohy volených orgánů.

³⁵⁾ Všeobecný přesun oprávnění na nižší články si nutně vynucuje odpovídající zvýšení kompetence a kontrolních oprávnění sovětů všech stupňů. Např. nová práva (kontrolní atd.) odborových výborů je nutno uplatňovat — tam, kde jde o spolupráci se státními orgány — na stejné úrovni: bylo by protismyslné, aby se odborový výbor tam, kde je sám oprávněn, musel obracet na nadřízený orgán toho, který je s ním na stejné úrovni. Současně je ovšem růst oprávnění sovětů určen i nutností získat všechny občany ke spolupráci. A to je možné jen tam, kde má sovět právo i povinnost řešit samostatně místní problémy.

né výbory, stálé komise a vedoucí různých sovětských institucí.³⁶⁾ Objevil se i názor vytvořit při oddělení výkonných výborů místních sovětů kolegia (která by byla v první etapě poradními orgány), vytvořená z vedoucích oddělení, představitelů společenských organizací a poslanců daného sovětu, jež by umožnila poslancům hlouběji vnikat do problémů práce sovětů.³⁷⁾

Nejedná se tedy, ani pokud jde o sověty, o potvrzení ustálených forem, ale o tvůrčí hledání nových forem řízení a spojení s obyvatelstvem.

II.

Tento v hrubých rysech načrtnutý obraz rozvoje socialistické demokracie dává řadu podnětů k úvahám o hybných silách demokratického rozvoje. Na první pohled se nabízí zjištění, že všechna tato opatření jsou logickým důsledkem kritiky kultu osobnosti a jeho důsledků, že se v nich tedy zračí pouze změna politiky. Přesto, že tento politický moment nelze přehlédnout, nelze jím na druhé straně postihnout dialektiku tohoto vývoje. Jeho kořeny jsou hlubší, jsou v příčinách, jež si tento směr rozvoje socialistické společnosti nevyhnutelně vynucují.³⁸⁾

Základem jsou — jak nás o tom přesvědčují historické etapy tohoto rozvoje — potřeby ekonomického vývoje. Už usnesení o změně způsobu plánování zemědělství z 9. 3. 1955³⁹⁾ zdůrazňuje tuto skutečnost. Ukazuje, že přílišná centralizace, velký počet ukazatelů stanovených pro kolchozy i přímé určování, jaké kultury a v jakých rozměrech je třeba v kolchozech zasévat, vedly k neracionálnímu řízení zemědělství a brzdily iniciativu kolchozů a STS. Základním momentem, jenž si vynucuje toto řešení, jsou tedy ekonomické zřetele, jež si v dalším rozvoji vynucují ještě radikálnější opatření — předání strojové techniky kolchozům (1958).

Podobně i zřízení rad národního hospodářství je neseno týmiž důvody.⁴⁰⁾ Nemožnost racionálně a účelně řídit celé národní hospodářství z jediného centra stejně jako nutnost překonat resortnost (jež je podmíněna tímto centrálním řízením) si vynucovaly vytvoření decentralizovaných ekonomických

³⁶⁾ Viz Lukjanov, str. 213.

³⁷⁾ Tamtéž, str. 215.

³⁸⁾ Zdůraznění objektivnosti tohoto procesu ovšem neznamená přehlížení jeho subjektivní stránky: kritika kultu osobnosti, která odstranila různá zkostnatělá pojetí, umožnila přesně vyjádřit dané ekonomické, objektivní potřeby. Positivní výsledky různých opatření, které následovaly po této kritice, dokazují, jak byla tato opatření nevyhnutelná pro další rozvoj socialistické společnosti.

³⁹⁾ Viz Direktivy KPSS i socialistického pravitelstva po chozjajstvennym voprosam 4, str. 365—371.

⁴⁰⁾ Viz Průša, cit. dílo, str. 366, 376.

oblastí, v nichž by vzájemné vztahy podniků vyplývaly především z ekonomických potřeb, z ekonomických vztahů nezkraslených zbytečným administrativním zprostředkováním.

Tato dalekosáhlá opatření v oblasti ekonomiky, jež vycházela vstříc především ekonomickým potřebám, si ovšem nevyhnutelně vyžádala i odpovídající změnu v rozsahu oprávnění státních orgánů: přesun pravomoci na republiky, oblasti, kraje,⁴¹⁾ který byl v plném rozsahu účinný právě proto, že mu odpovídal vzrůst ekonomického oprávnění. Zde se tedy stýkají politické a ekonomické zřetele zvláště výrazně, neboť se zde řeší dva souběžné úkoly: nutnost zvýšit pravomoc národních orgánů a nutnost decentralizovaného, efektivnějšího řízení národního hospodářství.

Této nutnosti přenést konkrétní operativní řízení především na místní orgány přirozeně odpovídá uvolňování určitého počtu sil i institucí ve vyšších a zvláště centrálních článcích. Vzniká možnost i nutnost důsledného snižování a zlevňování státního aparátu.⁴²⁾

Přitom je třeba zdůraznit, že celý tento proces začíná kritikou státního a jiného aparátu. Usnesení z 25. ledna 1954 „O vážných nedostatcích v práci stranického a státního aparátu“⁴³⁾ konstatovalo, že v práci stranického a státního aparátu se upevnila škodlivá byrokratická praxe projevující se v tom, že hlavní pozornost a síly stranických, sovětských a hospodářských kádrů se soustřeďují ne na konkrétní organizování pracujících mas, ale na sestavování různých direktiv, rezolucí, svodek, zpráv atd. Usnesení konstatuje, že tato praxe odporuje leninskému pracovnímu stylu, že vede k nezodpovědnosti v řešení životních problémů a k neodůvodněnému nadouvání aparátu. Kritika státního aparátu se tedy zatím nedotýká jeho struktury. Ale logika potřeb nutně klade důraz na přesun oprávnění na nižší články. V roce 1955 je například přijato usnesení o rozšíření práv ředitelů podniků.⁴⁴⁾ Tento přesun oprávnění uvnitř státního aparátu nevyhnutelně způsobuje, že nemůže zůstat omezen pouze na státní aparát. Nutnost změny stylu jeho práce, jeho užšího sepětí s masami je stále výrazněji patrná, takže je nutno hlouběji zkoumat i postavení a oprávnění společenských organizací.

Není tedy náhodný ten kritický pohled na postavení odborů a jiných organizací, jež jsme viděli na XX. sjezdu KSSS, i pozdější určení postavení a práv

⁴¹⁾ Tamtéž, str. 387—389.

⁴²⁾ Už na XX. sjezdu se uvádělo, že správní aparát byl restringován téměř o 750.000 osob (XX. sjezd KSSS, str. 58). Přitom tento proces nebyl zdaleka dokončen. Oprávnění společenských organizací při ochraně společenského pořádku umožnilo podstatně snížit aparát milice a aparát orgánů státní bezpečnosti (XXI. sjezd KSSS, str. 67).

⁴³⁾ Viz Direktivy KPSS 4, str. 155—156. V roce 1957 byla vytvořena při RM SSSR komise sovětské kontroly, jejímž úkolem mimo jiné je studium struktury a práce státního aparátu, bojovat s byrokratismem a průtahy a přitom se plně opírat o účast širokých mas pracujících. (Viz Direktivy KPSS 4, str. 770—771).

⁴⁴⁾ Viz Direktivy KPSS 4, str. 451—457.

společenských organizací; v socialistických podmínkách se efektivnější řízení hospodářství a větší účast lidu na jeho řízení nutně sbíhají. Proto bylo nutné i kritické zhodnocení předcházejícího stavu. Jako příklad tehdejších stanovisek je možno uvést tento názor A. I. Koroleva: „Socialistický státní aparát v širokém smyslu slova je tvořen nejen ze státních organizací..., ale i z různých společenských organizací pracujících — jak bezpartijních, tak i stranických. Odbory, družstva, organizace mládeže i celá řada jiných společenských organizací... jsou významnou částí sovětského státního aparátu v širokém smyslu tohoto slova.⁴⁵⁾ Z tohoto tvrzení vyplývá i závěr, že odpovědní představitelé společenských organizací včetně kolchozů jsou v podstatě zaměstnanci socialistického aparátu.

Tento názor, který nebyl ojedinělý, v podstatě dochází ke ztotožnění aparátu státu s aparátem společenských organizací, tedy k podřízení společenských organizací státu. Je přirozené, že tím je specifika společenských organizací v podstatě setřena. Lukjanov a Lazarev vysvětlují tyto názory především tím, že se v nich zračí nesprávný výklad některých výroků J. V. Stalina,⁴⁶⁾ za druhé tím, že základní funkce státu, který je hlavním nástrojem výstavby socialismu, spadají v jedno se základními funkcemi diktatury proletariátu, což umožňuje jejich ztotožnění, a za třetí tím, že situace v období kultu osobnosti působila záporně na rozvoj iniciativy společenských organizací. Uvádějí, že chybnost těchto názorů se začala výrazně projevovat tehdy, když se z iniciativy KSSS začala přijímat důležitá opatření k dalšímu rozvoji socialistické demokracie a ke zvýšení úlohy společenských organizací.

Toto tvrzení samo o sobě svědčí o tom, že nesprávnost těchto teorií pramenila především z toho, že chápala faktický stav jako nutný, aniž jej z hlediska specifiky a funkce společenských organizací kriticky hodnotila. Jestliže autoři uvádějí, že Stalinovy výroky byly chápány nesprávně, zůstávají sami v tomto bodě v zajetí tezí, neboť rozhodující příčina nesprávných stanovisek vyplývá především z toho, co uvádějí jako příčinu třetí.⁴⁷⁾ Teprve nutnost aktivního

⁴⁵⁾ Citováno z Lukjanova, str. 48.

⁴⁶⁾ Jde o tento výrok J. V. Stalina: „Sovětský státní aparát v hlubokém slova smyslu se skládá ze sovětů plus milionové organizace všech těch nestranických a stranických sdružení, která spojují sověty s nejširšími masami...“ (Spisy 7, str. 161—162). Pokud se z toho dělal závěr, že odbory, komsomol, stranu, družstva atd. je možno považovat za součást státního aparátu v hlubokém smyslu slova — pak, jak říkají autoři, je to nesprávné, neboť tím je tento výrok odtrháván od jiných výroků Stalina a je v rozporu s výklady obsaženými v práci „K otázkám leninismu“ (1926). Toto stanovisko sotva obстоjí, neboť uvedený výrok fakticky umožňoval vtisknout společenským organizacím rysy charakteristické pro státní aparát.

⁴⁷⁾ Viz uvedenou kritiku práce odborů na XX. sjezdu KSSS. Tamtéž N. M. Šverník: odbory si nevynucovaly „od hospodářských orgánů s plným důrazem řešení životně důležitých otázek“. „V posledních letech se... Všesvazová rada odborů a ÚV odborových svazů přestaly náležitě zabývat otázkami práce a mezd...“, tedy nejdůležitější otázkou pro životní postavení dělnické třídy. „Odbory a hospodářské orgány žily spolu, v míru a svornosti.“ (Str. 390—394).

vlivu celé masy odborářů na hospodářský život — jako předpoklad větší pracovní iniciativy apod. — postavila výrazně otázku specifiky odborů jako společenské organizace a jejich odlišnosti od státního aparátu, jejich nezávislosti na něm: podtrhla funkci odborů zastupovat a chránit zájmy dělníků a zaměstnanců vůči byrokratickým tendencím vedení podniků a institucí.

V nové etapě se tak znovu potvrzuje správnost teze, že v podmínkách socialismu je „účast odborů na řízení hospodářství a to, že k této práci přitahují široké masy... i hlavním prostředkem boje proti byrokratizaci hospodářského aparátu sovětské moci...“^{47a)}

Toto jasné rozhraničení není přirozené jen problémem teorie. Je především problémem praxe, neboť pouze jako samostatná, na státu nezávislá organizace, do jejíchž záležitostí stát nemá právo zasahovat a jež současně z hlediska své specifiky shrnuje a hájí oprávněné zájmy členů, stává se odborová organizace v plném rozsahu pozitivní společenskou silou. V opačném případě jsou členové odborů pouze dělníky a zaměstnanci a činnost odborů je soustředěna v aparátu, zatímco v případě prvním jsou dělníci a zaměstnanci navíc veřejně činní jako odboráři. Tyto úvahy pak ve svých důsledcích vedou k těm právům odborů, jež byla v dalším vývoji potvrzena.

Tuto „nezávislost odborů na státu“ nelze ovšem vykládat libovolně. Nejde o takový stupeň samostatnosti, který by znamenal jakési paralelní plnění odlišných úkolů. Naopak — jak stát, tak odborové organizace jsou právě společnými úkoly v oblasti výroby i společnými myšlenkami sjednoceny. „Samostatnost“ zde neznamená nic jiného než důsledné respektování specifiky odborů jako dobrovolné organizace pracujících, specifiky, z níž přirozeně vyplývá i možnost (a někdy i nutnost) odlišného pohledu na řešení těch otázek, které ovlivňují pracovní i jiné podmínky pracujících. Nejde tedy o vyjmutí odborů z „dosahu“ státu či z dosahu právní úpravy vůbec, neboť nezávislost odborů na státu je pouze logickým důsledkem jejich „samosprávné“ povahy: činnost odborů v rámci jejich stanov nepodléhá kontrole státních orgánů. Z toho tedy vyplývá, že možné rozpory mezi odborovými organizacemi a státními či hospodářskými organizacemi nejsou důsledkem rozdílnosti zájmů, neboť z obou stran jde o realizaci jedné a téže věci, což je dáno už jejich shodnou sociální podstatou: pokud rozpory vznikají, jsou důsledkem odlišného pojetí téhož společenského úkolu.

Základem těchto opatření tedy bylo rozbití metafysicky pojaté jednoty zájmů pracujících a hospodářského vedení, pochopení dialekticky rozporného obsahu této jednoty. Časopis Sovětskije profsojuzy o této nesprávně pojaté jednotě napsal: Někteří odboroví pracovníci soudí asi takto: poněvadž jsou u nás zájmy

^{47a)} Program KSR(b); KSSS v rezolucích... I; Praha 1954, str. 365. Srov. též V. I. Lenin, Spisy 32, str. 16—17.

vedení a odborů stejně jako zájmy všeho lidu jednotné, jaké mohou být spory s ředitelem? Je třeba vždy a ve všem najít s ním společný jazyk.“⁴⁸⁾ Autoři k tomuto citátu právem dodávají: podobné úvahy odpovídají svou povahou tezi některých představitelů právní vědy o tom, že odbory v podstatě plní funkci státu.

Postupný přechod oprávnění na nižší články státní správy si vynucoval podpořit jejich odpovědnost širokou účastí a kontrolou lidí a logicky ústil v nutnost prakticky o teoreticky odlišit společenské organizace a jejich aparát od aparátu státu. Toto hlediska má ještě jeden důležitý aspekt. Pokud hovoříme o tom, že rostou oprávnění společenských organizací, že na ně přecházejí některá oprávnění a funkce státních orgánů, musíme vždy brát v úvahu, že na ně přecházejí právě z hlediska této jejich specifiky: zdaleka nejde o přesun oprávnění ze státního aparátu na aparát společenských organizací, neboť by to přes jejich různou povahu byl přece jen přechod uvnitř aparátu. Tento přechod však dosahuje svého cíle jen tehdy, jestliže jde o přechod oprávnění na masu členů společenských organizací.

Proto také současně s tímto růstem oprávnění společenských organizací je možno pozorovat snahu o zmenšení jejich aparátu. Pokud jde o tělovýchovu, zdůrazňuje uvedené usnesení nutnost snížit náklady na placený aparát v centru i místech. Usnesení předsednictva VÚRO z 3. 10. 1958 „O účasti odborových orgánů při zdokonalování a zjednodušování administrativně-správního aparátu“⁴⁹⁾ podtrhuje, že tuto práci je nutno spojit se zdokonalováním, zmenšením a zjednodušením aparátu odborů a uskutečňovat ji za účasti širokých mas. Podobně se setkáváme i s usnesením o snížení stavu placených pracovníků komsolu⁵⁰⁾ atd.

Jak ukazují tyto příklady, jde při růstu oprávnění společenských organizací o růst jejich společenského vlivu prostřednictvím aktivní činnosti všech členů. Rozvoj demokracie je chápán důsledně: i společenské organizace svoji vzrůstající společenskou roli realizují prohloubením své vnitřní demokracie.

Růst oprávnění společenských organizací a předávání jim některých funkcí státních orgánů nelze tedy chápat izolovaně. Je součástí celkového procesu rozvoje socialistické demokracie, jehož základem jsou ekonomické potřeby.

⁴⁸⁾ Sovětskije profsojuzy, 1956, str. 37. Citováno z Lukjanova, str. 85.

⁴⁹⁾ Spravočnik 1959, str. 718—719. Je reakcí na usnesení ÚV KSSS a RM KSSS „O zápiskech sekretarja karelského obkoma KPSS tov. Lubennikova“ z 25. 9. 1958, které ukládá uskutečnit opatření k dalšímu zmenšení, zdokonalení a zlevnění správního aparátu, k likvidaci zbytečných článků atd.

⁵⁰⁾ „O snížení placeného aparátu a rozvoji tvůrčí iniciativy komsomolu zdola“, usnesení byra ÚV VLKSM z 28. 8. 1957. (Sovětský svaz po XX. sjezdu KSSS, str. 575—578). Snížení počtu státního aparátu není tedy vyvažováno růstem aparátu společenských organizací, ale rozvíjením dobrovolné činnosti jejich členů.

Rozlišení společenských organizací a státu neznamená ovšem jejich izolaci. Teprve toto rozdělení vytvořilo reálné předpoklady spolupráce.⁵¹⁾

Vymezení práv společenských organizací přesahuje v řadě případů meze spolupráce: dochází k předání funkcí státních orgánů společenským organizacím.⁵²⁾ Pokud jde například o tělovýchovu nebo sociální pojištění, přechází plně ze sféry státu do rukou společenských organizací. Na druhé straně jsou jiné funkce předávány jen částečně. To se týká například soudružských soudů, dobrovolných lidových družin apod.

S tím souvisí několik otázek. Nepřeměňují se společenské organizace tam, kde fungují místo státních orgánů, ve státní organizace? Nedochází k jejich podřízení státnímu aparátu? Na tyto otázky je jednoznačná odpověď: plně si podržují, ba dokonce ještě prohlubují svůj charakter nestátních společenských organizací. Za prvé tím, že v žádném z těchto případů nevystupuje jako řídicí orgán žádný ze státních orgánů, ale že vždy uskutečňují přímé řízení společenské organizace řízené všobecně KSSS. Za druhé je plnění všech těchto funkcí uskutečňováno na základě dobrovolné iniciativy samotných pracujících. A za třetí: orgány společenských organizací nepodléhají schválení státního aparátu. Důraz je tedy kladen nikoli na výkonnost aparátu společenských organizací, ale na široký aktiv dobrovolných pracovníků. Je tedy možno tvrdit, že předávání různých úseků práce státních orgánů společenským organizacím podtrhuje a prohlubuje jejich nestátní charakter.

Tam, kde sféra přímého státního vlivu mizí, zužuje se i sféra právní úpravy. Pokud jde např. o kolchozy, vzrůstá význam doporučujících norem, neboť v nových podmínkách nabývají větší důležitosti vlastní usnesení kolchozních orgánů.⁵³⁾ Kromě toho vzrostl podstatně i vliv společenských organizací (od-

⁵¹⁾ Pokud jsou společenské organizace a jejich aparát v praxi pojaty jako další forma (nástroj), jako prodloužení státního aparátu, působí převážně ve směru uplatňování pokynů centrálního státního aparátu. Jejich specifika — zastupovat a hájit — se tím stírá: nejde v pravém slova smyslu o spolupráci. Naopak tehdy, když výrazně uplatňují toto své specifické postavení, tj. když přinášejí vlastní podněty, shromážděné z celé masy svých členů, když tedy jsou v postavení partnera, je i faktická spolupráce. V prvním případě — působení „shora dolů“ — je důraz kladen na aparát, proto se i aparát společenských organizací neúměrně rozrůstá. V druhém případě je důraz kladen na iniciativu členů, proto je možno aparát podstatně zmenšit.

⁵²⁾ „Při předávání některých funkcí státních orgánů společenským organizacím nesmíme pospíchat. Někdy je třeba postupovat rozhodněji, jindy zase podniknout nejdříve jen první zkušební kroky, aby se lidi sami naučili dbát o pořádek“ (N. S. Chruščov, XXI. sjezd KSSS, str. 67). Přichází v úvahu, lépe řečeno je nutné tam, kde sama společnost může tyto funkce lépe, účinněji a hospodárněji vykonávat. Pokud jde o odbory, vyjádřil Lenin jejich perspektivu takto: „Odbory... musí dosáhnout toho, aby ve svých rukou skutečně soustředily veškeré řízení národního hospodářství...“ (Spisy 32, str. 59).

⁵³⁾ Viz Lukjanov, str. 99: „V současné době, kdy kolchozy značně zesílily..., odpadla nutnost detailního státního regulování kolchozního života, což... zvýšilo úlohu kolchozní samosprávy v životě sovětské vesnice.“

borů, komsomolu atd.) na zákonodárství. I zde se tedy rýsují dvě základní linie — jednak přímý vliv na tvorbu práva, jednak zužování oblasti právní úpravy ve prospěch vzrůstajícího významu vlastních opatření a směrnic společenských organizací. Z toho také vyplývá to, že normy tvořené družstevními nebo odborovými orgány v těch úsecích, kde rozhodují samostatně, kde nahrazují dřívější právní úpravu, nelze považovat za nějakou specifickou tvorbu práva, neboť u těchto norem je podstatná právě samostatná společenská úprava vztahů, za nimiž nestojí bezprostředně donucovací moc státu, ale jež jsou vynucovány vlastními organizačními principy společenských organizací.⁵⁴⁾ Na této skutečnosti nemění nic to, že v krajních případech může být použito donucení státu. Ale toto donucení není podstatné. Je dáno tím, že se rozvíjejí teprve zárodečné prvky neprávní úpravy různých společenských vztahů. Podstatný tedy je jejich budoucí vývoj, jejich tendence obejít se bez zvláštního donucovacího aparátu.⁵⁵⁾

Druhou otázkou je, jaká je povaha těchto funkcí po jejich předání společenským organizacím. Lukjanov a Lazarev jsou toho názoru, že se mění buď v čistě společenské funkce (tam, kde jde o jejich předání společenským organizacím beze zbytku, např. v tělovýchově), nebo že si uchovávají svůj státní charakter (například odbory při řízení sociálního pojištění, jejich funkce v ochraně bezpečnosti práce, činnost dobrovolných lidových družin atd.). Podle názoru těchto autorů je například státní charakter kontroly inspektorů odborů nad dodržováním pravidel bezpečnosti potvrzen i tím, že kontrolují nejen státní průmyslové podniky, ale i kolchozy.⁵⁶⁾

Toto tvrzení zřejmě není odůvodněné. Je třeba brát v úvahu i to, že ku příkladu řízení tělovýchovy není typickým úkolem státu, že její podřízení státní kontrole, státnímu vedení, bylo vyvoláno přechodnou nutností.⁵⁷⁾ Nejde tedy v tomto případě o předání státní funkce společnosti v plném slova smyslu, neboť sám charakter tělovýchovy je takový, že předpokládá nikoli státní vedení, donucení, ale dobrovolnost a iniciativu. Proto je přirozené, že jsou tyto funkce po předání společenským organizacím čistě společenské, a to v tom smyslu, že se v těchto podmínkách nutně rozvíjejí ještě úspěšněji a maso-

⁵⁴⁾ Zužování sféry státního vlivu v některých oblastech nutně způsobuje, že jejich úprava přechází na nestátní organizace. Zužuje se tedy i oblast právní úpravy. Proces přerůstání socialistické státnosti v komunistickou samosprávu zahrnuje stejně oblast státu i práva — je spjat s růstem vlivu neprávních norem stanovených společenskými organizacemi, zvláště komunistickou stranou.

⁵⁵⁾ Anaškin a Babin, cit. článek, str. 53, říkají o družinách: „... jsou předobrazem nových společenských orgánů, které čím dále tím více budou přebírat odpovědnost za udržení... bezpečnosti obyvatelstva.“

⁵⁶⁾ Lukjanov, str. 192.

⁵⁷⁾ Nutná je státní *podpora* tělovýchovy, kdežto přímé řízení státem je dočasné, vyvolané některými politickými zřeteli apod.

věji než pod přímým státním vedením.⁵⁸⁾ Jiná situace je tam, kde jde o typické funkce státu, například takové, jako je oprávnění soudružských soudů, dobrovolných družin apod. Se státem je spojuje to, že je zde dána právní úprava zajištěná donucovací mocí státu, že stát sám si zachovává svá oprávnění v těchto oblastech. Potud se tedy zdá, že si tyto funkce zachovávají státní charakter. Je to však jen formální shoda, neboť podstatné je, že zde místo zvláštního aparátu státu iniciativně vystupuje sám lid, jeho společenské organizace. Tento prvek je daleko důležitější a významnější než formální shoda s funkcemi státu.

I za socialismu platí, že stát je zvláštní, od společnosti oddělená veřejná moc. Přes nejužší sepětí této zvláštní moci s lidem, přes účast lidu na její práci zůstává stále nutnost, aby oprávnění a úkoly plněné zvláštním aparátem postupně přebíral sám lid. A zde se výrazně projevují nové rysy socialistické demokracie, charakteristické zvláštním poměrem mezi státem a společností. Přechod různých oprávnění státních orgánů na samu společnost je výsledkem úzké spolupráce občanů se státními orgány: právě tato spolupráce je předpokladem a zároveň i školou pro ty, kteří mají v budoucnu určité úseky sami spravovat a řídit. Nejvyšší spolupráce státních orgánů a občanů i postupný přechod oprávnění státu na společnost jsou projevem nutného vývoje socialistického státu. To je hlavním obsahem procesu jeho odumírání. Nejde v něm o to, že se všechny funkce, jež dnes přísluší státu, stanou zbytečnými, ale o to, že ze zvláštních orgánů přejdou na samu společnost. V tomto směru se nyní uskutečňují první kroky a tyto nové momenty jsou rozhodující. Je tedy oprávněnější tvrdit, že čistě státní funkce, jež přecházejí na společenské organizace, mění svůj charakter, mění se ve společenské.

Není zde rozhodující kvantitativní poměr. Z hlediska poměru toho, co si ponechávají státní orgány a co přechází na společenské organizace, je možno dojít k názoru, že nedochází ke zvlášť podstatným změnám, že stát pouze přenechává část svých úkolů společenským organizacím. Ale toto stanovisko je chybné v tom, že se dívá pouze zpět, na formu, a přehlíží, že se zde zračí zásadně nový obsah: není zde zvláštní aparát, ale sám lid. A dále: jsou státní orgány oprávněny vzít si zpět ta oprávnění, která přešla na společenské organizace? Nemají ani právo přímého zasahování do vnitřního života společenských organizací, nemají ani toto oprávnění. Je to komunistická strana, jež tento proces přechodu státních funkcí na společenské organizace řídí a usměrňuje.

Uvedení autoři dále uvádějí, že přesto dochází k podstatné změně i tam, kde si tyto společenským organizacím předané funkce ještě zachovávají státní

⁵⁸⁾ Srov. např. tyto údaje: Od roku 1955, kdy přešlo řízení Vědeckotechnických společností na odbory, vzrostl počet jejich členů téměř čtyřnásobně a dosáhl 800.000. Jen v roce 1958 předložili vynálezci a zlepšovatelé přes 2,7 miliónů návrhů. (V. V. Grišin na XXI. sjezdu KSSS, str. 284).

charakter. Ukazují, že v procesu jejich uskutečňování se oslabují prvky donucení a stále více se rozvíjejí prvky přesvědčování, výchovy, prevence.⁵⁹⁾

Tato změna je přirozená. Nezdá se však, že právě ona je podstatná. Tato skutečnost platí v jistém smyslu také pro všechny státní orgány. I u nich v podmínkách výstavby komunismu nutně dochází k oslabení prvků donucení. Je pochopitelné, že u nestátních organizací je tento moment daleko pronikavější. Přesto však v této oblasti není rozhodující změna; tu je třeba hledat především v tom, co jsme uvedli: místo zvláštního aparátu jedná a rozhoduje sám lid. Konec konců i vlastní organizační struktura i demokratické a morální principy společenských organizací představují svéráznou donucovací sílu, jejíž povaha v socialistických podmínkách nemůže zůstat omezena pouze na ně samé, ale stává se stále typičtější i pro státní orgány, především takového typu, jako jsou sověty.⁶⁰⁾

Kdybychom přehlédli tyto rozdíly, setřela by se i podstata „účasti pracujících na správě státu“. Jestliže ji chápeme jako součást procesu, v němž postupně přechází oprávnění zvláštních orgánů na lid, pak ji nemůžeme zužovat pouze na zastupitelské orgány, ale musíme pod tím chápat i trvalý rozvoj přímé demokracie: Že není toto rozlišení „státního“ a „společenského“ vždy uznáno, ukazuje tento názor: „Výraz ‚účasť‘ pracujících mas na správě státu neznamena, že se na této správě státu pracující účastní spolu s někým jiným, nýbrž že masy organizované v sověty či lidové rady nebo národní výbory samy uskutečňují řízení a správu státu prostřednictvím svých lidem volených a lidu odpovědných orgánů státní moci za pomoci těmto voleným orgánům podřízených orgánů státní správy.“⁶¹⁾ V této tezi je setřena povaha procesu, který probíhá v socialistických zemích. Zdůrazňuje jen zprostředkovanou účast, pouze „státní“ prvek. Socialismus se však nemůže rozvíjet jinak než trvalým rozšiřováním sféry vlivu lidí na správu státu a hospodářství — i jinými cestami než prostřednictvím svých zástupců. Účast na správě státu je něco víc než reprezentace a pomoc zastupitelským orgánům: patří k ní i přímá oprávnění společenských organizací. Z tohoto hlediska je také nutno vymezit

⁵⁹⁾ Lukjanov, Lazarev, str. 192.

⁶⁰⁾ „Stát, to je oblast donucování. Bylo by šílenství říkat se donucování...“ „Administrování“ a administrativnímu přístupu k věci se zde nevyhneme. Strana, to je bezprostředně vládnoucí avantgarda proletariátu... Vyloučit ze strany, a nikoli donucovat, to je specifický prostředek, jak působit na avantgardu...“ (Lenin, Spisy 32, str. 92). Lenin zde výrazně odlišuje rozdílné metody působení státu a organizace založené na dobrovolném členství: v tomto druhém případě jde však o vnitřní vztahy dobrovolné organizace. Poněkud jiná situace je však už tam, kde dobrovolná organizace působí navenek v rámci oprávnění, jež přešla od státních orgánů: „donucuje“ specifickými prostředky — hlavně přesvědčováním, ale i jinak — u soudružských soudů a družin. Oslabení prvků donucení při výkonu funkcí, předaných společenským organizacím vyplývá tedy z toho, že tyto funkce získaly společenský charakter.

⁶¹⁾ I. Bystřina, O prohlubování a rozšiřování socialistické demokracie, Právník 1956, str. 799.

vat obsah termínu „rozvoj socialistické státnosti“: v rámci státní organizace, za spolupráce státu a všech nestátních organizací probíhá takový proces, v němž postupně přecházejí oprávnění státu na samu společnost. Tento proces je už nyní reálný, a proto musí narážet i odpovídající vyjádření.

Rozvoj „socialistické státnosti“ znamená tedy ve své podstatě stále důslednější realizaci Leninova požadavku jednoty reprezentativní a přímé demokracie, tj. jak zdokonalování a rozšiřování zastupitelské soustavy, tak i postupný přechod některých oprávnění státních orgánů na společnost. Není určován libovolně, neboť smyslem všech opatření v této oblasti je lépe vyjádřit a lépe respektovat daný stupeň sociálně-ekonomických vztahů, lépe využívat předností socialistické ekonomiky a iniciativy lidí. Proto je také zkvalitňování státního a vůbec centrálního řízení neoddelitelnou součástí prohlubování socialistické demokracie: není zde konkurence mezi státním a nestátním, mezi centralismem a demokratismem (i když nepřehlízíme možnost i nutnost rozporů, jež zde vznikají v důsledku změny podmínek), neboť stát i společenské organizace, demokracie i centralismus řeší tytéž společenské úkoly pod vedením komunistické strany. V této spolupráci vidíme základní předpoklad úspěšného řešení společenských úkolů, předpoklad sjednocení zvláštních (místních) a celospolečenských zájmů. Jinak řečeno, ve státním a nestátním, v centralismu a demokracii vidíme jen různé formy, jejichž prostřednictvím se projevuje — v souladu s daným stupněm vývoje — vůle dělnické třídy a všech pracujících. Z toho vyplývá protiklad k takovým revizionistickým názorům i praxi, které ve státním a centrálním vidí jen negativní, byrokratické (a překážku důsledného osvobození pracujících), které absolutizují rozpor mezi státem a společností (tento rozpor je řešen v souladu s rozvojem společnosti: je podmíněn stupněm jejího rozvoje, není dán absolutně), a přehlíží to, že státní a centrální je pozitivní (a nutné) vzhledem k potřebám centrálního řízení ekonomiky, že obojí je v daných podmínkách nutnou formou pro vyjádření a ochranu celospolečenských zájmů a jejich socialistického obsahu.

III.

Společenské organizace jsou většinou nezávislé na státu.⁶²⁾ Stát nemá právo zasahovat do jejich vnitřních problémů. Společenské organizace, jejich představitelé, mají však zastoupení v celé řadě státních orgánů, jež jsou v řadě případů i vázány jejich stanovisky a požadavky. Tato oprávnění potvrzují samostatnost a vzrůstající význam společenských organizací. Stát a společen-

⁶²⁾ Stát některé společenské organizace řídí — např. družstva; ovšem i zde je státní řízení spjato s rozvojem jejich samostatnosti. Na druhé straně společenské organizace nemohou mít — s výjimkou komunistické strany — vůči státu řídicí oprávnění.

ské organizace jsou na sobě nezávislé, současně jsou však společně podřízeny vůdčímu vlivu komunistické strany. Strana uplatňuje svou vedoucí úlohu vůči státu, společenským organizacím, vůči celé společnosti. Nelze proto oddělit proces rozvíjení socialistické demokracie, který je tak výrazný v životě sovětské společnosti, od vůdčí úlohy KSSS: je hlavní silou, iniciátorem tohoto procesu. Toto vůdčí postavení strany v rozvoji socialistické demokracie však zároveň předpokládalo i rozvoj iniciativy komunistů, na základě vnitrostranické demokracie. Celé období několika posledních let je charakterizováno snahou plně uplatnit ve vnitřním životě strany leninské principy demokracie jako předpoklad toho, aby i metody stranického působení na společnost byly prodchnuty demokratickým duchem. Rozhodná snaha o překonání byrokratických tendencí, administrativních metod práce a působení na masy, nové rozestavení stranických sil, reorganizace stranického aparátu, snížení jeho početnosti spolu s úsilím, aby práce aparátu byla doplněna vzrůstajícím aktivem dobrovolných funkcionářů — to je základní rys tohoto období.

Nová oprávnění společenských organizací a sovětů, nová organizace řízení průmyslu a zemědělství vyžadují i změnu metod uplatňování vůdčí úlohy strany. Tato změna metod spočívá především v tom, že se klade důraz na to, aby stranické organizace podněcovaly a podporovaly při řízení společenských i státních organizací právě to, co je nové a typické v jejich dnešních úkolech a postavení. Jen tak se může plně uplatnit společenský dosah těch opatření pro rozvoj socialistické demokracie, jež se uskutečňují v SSSR.

Základním principem stranického řízení je to, aby se stranické organizace a orgány vystříhaly paušálního pohledu na ostatní organizace, aby plně braly v úvahu specifické postavení i specifické metody práce jednotlivých společenských organizací i státních orgánů. Jenom tehdy, když stranické vedení bude tyto specifické rysy podněcovat a rozvíjet, bude jeho působení na rozvoj práce společenských organizací pozitivní.

Září, 1960

РЕЗЮМЕ

Развитие социалистической демократии в СССР убедительно доказывает, что социалистическое государство не исключительный носитель общественной активности: социалистическое общество пользуется всеми общественными организациями и силами, могущими содействовать строительству коммунизма. Это подтверждается правомочиями, данными в последние годы советам, профсоюзам, комсомолу, колхозам, союзу спортивных обществ и организаций СССР, товарищеским судам, добровольным народным дружинам. Все эти мероприятия в углублении социалистической демократии были вызваны потребностями экономического развития. Оказалось невозможным руководить рационально и целесообразно народным

хозяйством во всех (и второстепенных) делах из одного центра, что чрезмерный централизм ведет к резортности и тормозит инициативу колхозов, предприятий, их руководства и трудящихся. Создание экономических областей вместе с переменами в способе планирования потребовали неизбежно и перемену в объеме полномочий государственных органов: перенесение полномочий на республики, края и области.

Перенесение конкретного оперативного руководства на местные органы создает возможность и необходимость уменьшения и удешевления государственного аппарата, требует изменения в стиле его работы, более узкой связи с массами, большей возможности их контроля. В результате этого возникает (в теории и практике) необходимость правильно определить значение и миссию общественных организаций и их отношение к государству (к государственному аппарату).

В результате метафизического понимания единства интересов трудящихся и хозяйственного руководства, в результате непонимания диалектически противоречивого содержания этого единства, в прошлом имело место (в теории и практике) стирание специфики общественных организаций, их определенное подчинение аппарату государства. Создавшееся в условиях культа личности фактическое положение нередко понималось как необходимое, вместо того, чтобы с точки зрения общественной функции и специфики общественных организаций было подвергнуто критической оценке. Только вставшая затем необходимость активного влияния всей массы трудящихся на хозяйственную жизнь поставила ясно вопрос о специфике профсоюзов и других общественных организаций и об их отличии от государственного аппарата. Переход полномочий на низшие звенья государственного управления заставлял подкрепить их ответственность широким участием людей в их работе и широким контролем снизу: в условиях социализма более эффективное руководство хозяйством и большее участие людей в руководстве им необходимо сходятся.

При переносе полномочий на общественные организации дело не в переносе с одного (государственного) аппарата на другой (общественных организаций), а в росте влияния общественных организаций путем активной деятельности всех их членов. Тем самым становится возможным и необходимым уменьшение аппарата общественных организаций. При передаче определенных функций государственных органов общественным организациям не имеет места превращение этих последних в государственные организации, так как здесь, с одной стороны, ни один из государственных органов не выступает в большинстве случаев в качестве руководящего органа, и, с другой стороны, органы общественных организаций не подлежат (в большинстве случаев) утверждению государственного аппарата, а выполнение всех этих функций осуществляется на основе добровольной инициативы самих трудящихся. Поэтому передача разных секторов работы государственных органов общественным организациям углубляет их негосударственный характер. В связи с этим, с одной стороны, суживается область правовой регуляции в пользу возрастающего значения собственных директив и мероприятий общественных организаций и, с другой стороны, растет их прямое влияние на творчество права.

С передачей некоторых функций государственных органов общественным организациям меняется и характер этих функций. Взгляд, что эти функции сохраняют свой государственный характер, исходит, правда, из

того, что в определенных случаях их правовая регулировка продолжает оставаться обеспеченной принудительной властью государства, но он при этом не замечает самого главного: вместо государственного аппарата здесь выступает сам народ. Более законным представляется утверждать, что прежде исключительно государственные функции с переходом на общественные организации превращаются в общественные функции. И при социализме сохраняет силу то, что государство является особой, от общества отделенной публичной властью. Несмотря на теснейшую связь этой особой власти с народом, неизбежным представляется все-таки, чтобы правомочия и задачи, выполняемые особым аппаратом, постепенно принимал в свое ведение народ сам. Это составляет главное содержание процесса отмирания государства. Дело в этом процессе не в том, что все в настоящее время государственные функции станут излишними, а в том, что от особых органов они перейдут на общество само. В СССР этот процесс начался представлением общественным организациям прямых правомочий.

Этот процесс развития социалистической демократии неотделим от руководящей роли КПСС, являющейся главной его силой. Для успешного выполнения этой задачи необходимо было большое усилие в развитии инициативы коммунистов, опирающееся на последовательное применение внутрипартийной демократии. Новые правомочия общественных организаций, новая организация руководства промышленностью и сельским хозяйством требуют и нового метода применения руководящей роли партии: упор делается на то, чтобы партийные организации при руководстве общественными и государственными организациями побуждали именно к тому, что является новым и типичным для их современных задач и положения.

RÉSUMÉ

Die Entfaltung der sozialistischen Demokratie in der UdSSR beweist in überzeugender Weise, dass ein sozialistischer Staat keinen ausschliesslichen Träger der gesellschaftlichen Aktivität darstellt; die sozialistische Gesellschaft nutzt sämtliche gesellschaftliche Organisationen, die im Stande sind, zum Aufbau des Kommunismus beizutragen, aus. Das bestätigen die namentlich in den letzten Jahren den Sowjets, Gewerkschaften, dem Komsomol, den Kolchosen, dem Verbands der sportlichen Organisationen und Gesellschaften der UdSSR, den kollegialen Gerichten und den freiwilligen Volksgefolgschaften eingeräumten Befugnisse. Alle diese bei der Vertiefung der sozialistischen Demokratie durchgeführten Massnahmen sind durch die Bedürfnisse der ökonomischen Entfaltung herangerufen worden. Es hat sich herausgestellt, dass es nicht möglich ist, die Volkswirtschaft in allen (auch den sekundären) Angelegenheiten von einem einzigen Zentrum aus in rationeller und zweckmässiger Weise zu leiten, dass ein übermässiger Zentralismus zu ressortmässiger Zerstückelung führt und die Initiative der Kolchose, der Unternehmungen, ihrer Leitung und auch der Werktätigen unterbindet. Die Schaffung ökonomischer Gebiete hat zusammen mit den in der Art der Planung durchgeführten Änderungen notwendigerweise auch eine Änderung in Bezug auf den Umfang der Befugnisse der Staatsorgane erfordert, und zwar eine Überleitung der Amtsgewalt an die Republiken, Gebiete und Kreise.

Durch die Überleitung der konkreten operativen Leitung an die örtlichen

Organe wird auch die Möglichkeit sowie Notwendigkeit einer Verringerung und Verbilligung des Staatsapparates geschaffen, werden auch Änderungen im Stil der Arbeit des letzteren, engere Verknüpfung mit den Massen, grössere Möglichkeit ihrer Kontrolle erforderlich. Dadurch entsteht (in der Praxis sowie in der Theorie) das Bedürfnis, Bedeutung und Sendung der gesellschaftlichen Organisationen und ihrer Beziehung zum Staate (zum Staatsapparate) richtig zu bestimmen.

Infolge der metaphysisch aufzufassenden Interessengemeinschaft der Werktätigen und der wirtschaftlichen Leitung, der Verkenennung der dialektisch zwiespältigen Gehaltes der besagten Gemeinschaft, kam es in der Vergangenheit (in der Theorie und in der Praxis) zur Verwischung der spezifisch gesellschaftlichen Organisationen, zu einer gewissen Unterordnung derselben dem Staatsapparate gegenüber. Der unter den Bedingungen des Persönlichkeitskultes zustande gekommene tatsächliche Zustand der Dinge wurde nicht selten als notwendig aufgefasst, statt vom Standpunkte der gesellschaftlichen Funktion und der spezifisch gesellschaftlichen Organisationen aus kritisch gewürdigt zu werden. Erst die Notwendigkeit einer aktiven Einflussnahme der gesamten Masse der Werktätigen auf das Wirtschaftsleben hat die Frage des spezifischen Charakters der Gewerkschaften und anderer Gesellschaftsorganisationen und ihrer Unterschiedlichkeit vom Staatsapparate in ausgeprägter Weise aufgeworfen. Der Übergang der Befugnisse auf die niederen Gliederungen der Staatsverwaltung erzwang sich die Unterstützung ihrer Verantwortlichkeit durch weite Anteilnahme der Bevölkerung an ihrer Arbeit und durch grössere von unten her ausgeübte Kontrolle, denn unter den Bedingungen des Sozialismus laufen eine effektivere Leitung der Wirtschaft und eine grössere Anteilnahme der Bevölkerung an ihrer Leitung notwendigerweise zusammen.

Bei der Überleitung der Befugnisse an die Gesellschaftsorganisationen handelt es sich nicht um die Überleitung von einem Apparat (dem Staatsapparat) an einen anderen (den der Gesellschaftsorganisationen), sondern um ein Wachstum des Einflusses der Gesellschaftsorganisationen vermittels aller ihrer Mitglieder. Somit wird auch die notwendige Verringerung des Apparates der Gesellschaftsorganisationen möglich gemacht. Anlässlich der Übergabe gewisser Funktionen der Staatsorgane an die Gesellschaftsorganisationen kommt es zu keiner Umwandlung der letztgenannten in Staatsorganisationen, zumal hier in der Regel keines der Staatsorgane als leitendes Organ auftritt, die Organe der Gesellschaftsorganisationen (in der Regel) keiner Genehmigung seitens des Staatsapparates unterliegen und die Erfüllung dieser sämtlichen Funktionen sich auf Grund der freiwilligen Initiative der Werktätigen selbst vollzieht. Deshalb wird durch die Übergabe verschiedener Arbeitsabschnitte der Staatsorgane an die Gesellschaftsorganisationen die nichtstaatliche Natur der letzteren vertieft. Im Zusammenhang damit wird einerseits das Gebiet der rechtlichen Regelung zu Gunsten der wachsenden Bedeutung der eigenen Richtlinien und Verfügungen der Gesellschaftsorganisationen eingeengt, andererseits wächst der unmittelbare Einfluss der letztgenannten auf die Rechtsgestaltung.

Mit der Überleitung gewisser Funktionen der Staatsorgane an die Gesellschaftsorganisationen unterliegt auch der Charakter dieser Funktionen der Änderung. Die Auffassung, dass sie ihren staatlichen Charakter beibehalten, geht zwar davon aus, dass in gewissen Fällen ihre durch die Zwangsgewalt

des Staates sichergestellte rechtliche Regelung fortbesteht, übersieht aber das Wichtigste, dass nämlich hier an Stelle des Staates das Volk selbst initiativ auftritt. Mit grösserem Recht kann behauptet werden, dass die früher rein rechtliche staatliche Funktion durch ihre Überleitung an die Gesellschaftsorganisationen in eine gesellschaftliche Funktion übergeht. Auch im Sozialismus gilt es, dass der Staat eine von der Gesellschaft abgetrennte öffentliche Macht darstellt. Trotz der engsten Verknüpfung dieser besonderen Macht mit dem Volke erscheint es unerlässlich, dass die vom besonderen Apparat zu erfüllenden Befugnisse und Aufgaben sukzessive von dem Volke selbst übernommen werden. Dies bildet den Hauptinhalt des Prozesses des Absterbens des Staates. Bei diesem Prozesse handelt es sich gegenwärtig nicht darum, dass alle dem Staate gehörenden Funktionen überflüssig werden, sondern dass sie nun von den besonderen Organen auf die Gesellschaft selbst übergehen. Dieser Prozess hat in der UdSSR mit der Gewährung unmittelbarer Befugnisse an die Gesellschaftsorganisationen begonnen.

Dieser Prozess der Entfaltung der sozialistischen Demokratie ist von der Führungsaufgabe der Kommunistischen Partei der Sowjetunion, die seine kardinale Kraft darstellt, nicht zu trennen. Damit sie diese Aufgabe zu erfüllen im Stande ist, war das grosse Streben nach Entfaltung der sich auf konsequente Geltendmachung der innerparteilichen Demokratie stützenden Initiative der Kommunisten notwendig. Neue Befugnisse der Gesellschaftsorganisationen, Neuorganisation der Leitung der Industrie und der Landwirtschaft erfordern auch neue Methoden der Geltendmachung der Führungsaufgabe der Partei; es wird mit Nachdruck darauf hingewiesen, dass die Parteiorganisationen bei der Leitung der staatlichen und gesellschaftlichen Organisationen eben das Neue und Typische im Hinblick auf ihre gegenwärtigen Aufgaben und Stellungen fördern.